

***Encyklopedický slovník češtiny*, red. Petr Karlík, Marek Nekula,
Jana Pleskalová, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2002,
604 s., ISBN80–7106–484–X.**

V jazykové nabídce nakladatelství Lidové noviny se v roce 2002 ukázala publikace *Encyklopedický slovník češtiny*. Slovník je výsledkem spolupráce českých a zahraničních jednotlivců různých bohemistických pracovišť. Publikace vznikla za podpory Grantové agentury České republiky a německé vědecké nadace Deutsche Forschungsgemeinschaft. Nezanedbatelná byla i podpora německé nadace Robert Bosch Stiftung, díky níž se konala jedna ze čtyř konferencí. Spolupráce a účast na konferencích iniciovaly vznik sborníků *Čeština – univerzália a specifika I–IV*, které významně ovlivnily podobu tohoto slovníku. Kolektiv autorů prokázal schopnost spolupráce a psát jasně a srozumitelně. Důležitá spolupráce bohemistů – vedle nesporného přínosu odborného – poskytla dobrou příležitost k prohloubení znalostí široké veřejnosti. Práce na slovníku byla orientována tak, aby se čeština projevila nejen jako jazyk Čechů, ale i jako jazyk mezinárodní – a to ne pouze v tom smyslu, že jím mluví Češi žijící v zahraničí, ale i proto, že je varietou jazyka jakožto biologické vybavy člověka.

Název publikace *Encyklopedický slovník češtiny* je příznačný, což dokládá neobyčejně precizní zpracování a především velká šíře záběru. Slova jsou řazena abecedně podle pravopisu a mnohdy jsou opatřena ekvivalentem, např. inkompatibilita – neslučitelnost, výpůjčka – přejímka. Ze slovníkového souboru čítajícího pět set padesát dvě stránky si dovedeme představit, kolik badatelského úsilí je zde vloženo. Smyslem práce bylo shromáždit, utřídit a představit materiál týkající se češtiny. Sestavení hesel nebylo pouhým mechanickým aktem, ale jistě vyžadovalo důkladnou teoretickou přípravu. Význam a originalita souborné práce spočívá v komplexnosti a specifčnosti pohledu daného vymezeným zaměřením. Za svůj základní úkol považují autoři objasnění významů pojmů/termínů, čehož nesporně dosáhli

V centru pozornosti je gramatická terminologie jako nástroj popisu struktury jazyka s ohledem na češtinu, pouze občas podle potřeby s přihlédnutím k jiným jazykům (hlavně slovanským). Přínosem pro čtenáře bude, že slovník bere v úvahu jak mluvenou, tak psanou podobu češtiny i její variety, a to se zřetelem nejen na sou-

časnou formu, ale i vývojové fáze. Svou upřímnou zaujatost a citovou angažovanost autoři (tak jak slovník vyžaduje) neprojevíli.

Jelikož čeština zatím nemá žádnou srovnatelnou příručku, v předmluvě se od editorů (prof. PhDr. Petr Karlík, CSc., prof. Dr. phil. PhDr. Marek Nekula, doc. PhDr. Jana Pleskalová, CSc.) dozvídáme, že omezení se na jeden metodologický směr nebo na jednu školu nepřipadalo v úvahu. S ohledem na lingvistickou tradici je zde jasně patrna role strukturalistické *Pražské školy* a jejich pokračovatelů.

Jádrem práce je slovníkový soubor. Vysvětlení 1085 hesel je velmi důkladné a odborné. V rámci jednoho hesla se často uvádějí odlišné koncepce a různé teoretické výklady popisovaných jevů (např. mutace: 1. Paradigmatická změna hlásková, kdy se nemění počet fonémů, pouze dochází k nahrazení jednoho fonému jiným; 2. Jedna z onomaziologických – pojmenovacích kategorií; 3. V sémantice označení sloves implikujících proces změny). Výběr pojmů/terminů v tomto slovníku je založen nejen na potřebách těch, kteří studují češtinu a dosáhli již jistého stupně znalosti (odborníci, studenti bohemistiky), ale částečně i na potřebách širší veřejnosti.

Důležité je rovněž zmínit se o pozadí, na kterém navzdory tomu, že je obecně lingvistické, vidíme snahu vzít v úvahu i textové, kulturní, sociální, psychologické nebo historické aspekty fungování češtiny, čímž se tato publikace stává zajímavou pomůckou pro širší kulturní obec (např. paremiologie – nauka o příslovcích, zabývající se jejich popisem a evidencí, původně ovšem v etnologii a antropologii, nověji i v lingvistice, tj. ve frazeologii).

Rovněž v barevnosti papíru spatřuji pomoc pro čtenáře. Zatímco je abecedně řazena *heslová část* vytištěna na bílém papíru, za ní následující abecedně řazený *rejstřík* (kolcem 3500 terminů/pojmů) je vytištěn na žlutém papíru. Před heslovou částí se nachází *Předmluva*, která charakterizuje pozici slovníku v kontextu české jazykovědné literatury, pak *Seznam zkratek* (s. 8–12) a *Seznam značek* (s. 13) používaných při výkladu. Hesla jsou doplněna praktickými radami týkajícími se vymezení a použitelnosti, odkazy na jiné odborné publikace, tj. *Seznam zkratek citované literatury* (s. 14–16), která se nachází v bibliografické části hesla. Strana 17 obsahuje *Seznam [šedesáti pěti] autorů*, kteří jsou podepsáni pod jednotlivými hesly.

Předkládaná publikace je dílem v pravém slova smyslu kolektivním. Obrovskou výhodou spatřuji v rozšíření odborné kompetence autorského kolektivu. Jak uvádějí sami autoři, nevýhodou jsou obtíže spojené s různou orientací autorů, projevující se např. ve vymezení obecných pojmů jako je slovo, věta a text.

Pokud se týče stylistické charakteristiky, pak jednotky jsou označovány jako neutrální, zhrubělé nebo negramatické, popř. se rozlišuje její určitý odstín (hanlivost, ironičnost).

Slovník výborně poslouží cílům, které sledoval. Jedná se nejen o dostatečný počet odborných výrazů, ale hlavně přístupnost výkladů a jednotnou stavbu hesel podle promyšleného schématu.

Po etymologii termínu/pojmu následuje vhodnou formou podaný jeho význam. Aby výklady byly hodně ilustrativní, odkazuje se často na konkrétní příklady, které

jsou nejen obsaženy v hesle, ale častokrát, pokud jsou obšírnější, v samostatných tabulkách, např. tabulka cyrilice a azbuky na s. 59–60 nebo ukázka transkriptu pro konverzační analýzy na s. 494. Soupis literatury, uváděný na konci každého hesla, má umožnit event. důkladnější poučení o probíraném jevu.

Čtenáři jistě uvítají, že většinou stručné komentáře jsou leckdy rozšířeny o výklad. Výklady jsou postačující, přehledné, srozumitelné, a formulačně dokonale a absolutně výstižné. V případě *Encyklopedického slovníku češtiny* jde o publikaci potřebnou a neméně praktickou, její informační hodnota je nezpochybnitelná.

Hledání ve slovníku není nijak náročné. Základní orientaci poskytuje rejstřík na barevném papíru, který eviduje v abecedním pořadí všechny termíny/pojmy nacházející se ve slovníku. Víceslovné pojmy jsou uváděny v normalizovaném pořadí, čili podstatné jméno – přívlastek (slabika pobočná, nikoli pobočná slabika). Pouze u několika termínů majících konvencionalizované pořadí opačné, lze najít i ve formátu „přívlastek – podstatné jméno“, tedy např. vedle aktuální členění větné i členění větné aktuální. V rejstříku se za pojmem nachází číslo stránky, na které je možné daný pojem najít v heslové části. Pokud je číslo stránky vytištěno tučně, je pojem vysvětlován v samostatném hesle. Pokud je číslo stránky vytištěno netučně, je termín vykládán v rámci jiného hesla (např. argot je vysvětlen v rámci termínu slang a ekonomičnost v hesle minimalismus). Jde zvláště o případy, kdy jde o výklad pojmu/termínu nadřazeného, nebo kdy jde o výklad ve specifickém kontextu.

Cíl publikace shrnout a vyložit nejdůležitější otázky struktury a fungování češtiny i jejího popisu byl splněn. Chceme-li se poučit o nějakém pojmu, nyní jistě sáhneme po *Encyklopedickém slovníku češtiny*. Závěrem lze tedy právem konstatovat, že se veřejnosti dostala do rukou přínosná publikace, která jí může poskytnout řadu nových poznatků na poli současné češtiny a která přispívá k prohloubení znalostí o jazykových disciplínách a také o jazyce všeobecně. *Encyklopedický slovník češtiny* hodnotím nejen jako zajímavý a přínosný, ale i velmi cenný.

Irena Konderlová, Opole

Stanislava Prádná, Zdena Škapová, Jiří Cieslar, *Démanty všednosti. Český a slovenský film 60. let. Kapitoly o nové vlně, Pražská scéna, Praha 2002, 387s., ISBN 80-*

Nowa fala w kinie czechosłowackim jest uważana za zjawisko niezwykle i niepowtarzalne zarówno ze względów artystycznych, jak i historycznych. Narodziny bowiem tego kierunku przypadają na przełom lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych, czyli na okres, kiedy w Czechosłowacji silnie zakorzenił się już ustrój socjalistyczny. Jednak wystarczył moment swobody politycznej (druga połowa lat sześćdziesiątych).